

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВІСНУВАННЯ НАУКИ ТА РЕЛІГІЇ

Вступ. Присвячено методології у дослідженні науки та релігії, яка є тільки в разі конструктивного діалогу цих двох екзистенційних проявів. Попри це розглядаються три варіанти взаємодії науки та релігії, які існували протягом темпорального плину історії. І лише від середини ХХ ст., коли почергово і релігія, і наука втрачали домінування у соціумі, розпочинається вимушений необхідністю втрати їхнього авторитету серед європейської цивілізації, відносно рівноправний діалог цих проявів людської діяльності.

Методи. Використано емпіричні та теоретичні методи спостереження та описування, аналізу і узагальнення.

Результати. На тлі висвітлення поглядів сучасних мислителів про співіснування цих, здавалося б, несумісних і протилежних царин людського буття, проаналізовано застосування міждисциплінарного підходу для дослідження нагальних питань як науки, так і релігії. Оскільки і наука, і релігія є інтелектуальними проявами людської діяльності, яка творить багатшарову реальність, де кожна із цих царин має свій власний об'єкт дослідження / вшанування, то і в методології вони повинні спиратись на нові загальні антропологічні відкриття та досягнення. У цьому контексті приділено увагу синергетиці, міждисциплінарності та трансдисциплінарності. Окремо розглянуто кожен із цих наддисциплінарних підходів до методології дослідження і простежено їх трансформацію зі стрімким інтелектуальним прогресом середини ХХ-го – ХХІ-го століть. Також вивлено ризики їх застосування щодо дослідження релігії, оскільки наука накладає свої шаблонні уявлення відносно дослідження світу, а на релігійні практики, котрі за своєю суттю далеко від мети та завдань наукових досліджень. Це відбувається тому, що богослов'я впевнено можна вважати релігійною наукою – своєрідною наукою у межах релігії на той час, коли інші форми були заборонені та цензуровані. Допитливий людський розум шукає будь-який вихід своїм потребам, котрі згодом виокремились у чисту науку, і залишити для релігії роль містичних практик спілкування із Божеством та інтроспекції. Але в загальному розумінні релігії міждисциплінарні підходи є дуже важливими новими досягненнями, якими не слід нехтувати і прирівнювати їх результати до еkleктизму.

Висновки. На підтвердження наведених аргументів та результатів дослідження наведено думки компетентних закордонних та вітчизняних дослідників у галузі діалогу науки та релігії, котрі подекуди категорично висловлювались стосовно доцільності співіснування і співпраці цих царин, але які не заперечували все ж їх спільної та особної доцільності в розвитку людського буття.

Ключові слова: наука, релігія, синергетика, міждисциплінарність, трансдисциплінарність.

Вступ

Стан речей у відносинах науки і релігії не змінився практично з минулого ХХ століття. Багато є прихильників погляду, що релігія стала анахронізмом, що наука, понад усякі сумніви, перевершує її, і що місце релігії у сучасному світі десь поряд із музеями старовини. Це погляд, нав'язаний суспільству ще з часів панування діалектичного матеріалізму. Друга версія передбачає мирне співіснування цих царин. Тобто релігія здійснює свою специфічну практичну діяльність і має власне місце в суспільстві, а наука досліджує, вивчає, експериментує у зовсім іншому полі, яке не перетинається із сферою впливу релігії. І третій, більш сучасний погляд: наука і релігія мають спільні області впливу, тільки порізно висловлюються про них і порізно досліджують та сприймають. Прихильники цього погляду намагаються створити своєрідний синтез науки та релігії, нарешті примирити, здавалося б, віддавна ворожі галузі антропологічного виміру. Дослідники кожного із трьох поглядів озброюються і відповідними методами дослідження релігії, мають окремі підходи до цього; також виокремлюють пріоритетно в релігії ті чи інші об'єкти дослідження. Ці складники якісно впливають на саме дослідження і його результат.

Мета і завдання. Від того, із якого саме погляду (із вище перерахованих) розглядається релігія, залежить і методологія її аналізу (або її відсутність). Отже, наше дослідження спрямовано на аналітику методологічних підходів науки в дослідженні релігії, їхніх недоліків чи переваг і перспектив.

Методи

Розглядаючи кожний із трьох поглядів на взаємодію науки та релігії, ми застосуємо емпіричні методи спостереження та описування. Класифікування відбуватиметься за допомогою теоретичних методів аналізу та узагальнення. Результатів буде досягнуто за допомогою компаративного методу та систематизації.

Результати

Першопочатково слід зазначити, що наука та релігія в їх взаємодії історично були не в рівних обставинах. У Середні віки своєрідною жертвою виступала наука, яку переслідувала на тоді панівна релігія. (Тут, звичайно, йдеться про християнство і переважно західне, хоча схожі паралелі простежуються і в ісламі.) На зламі ХІХ та ХХ століть вони були агресивно налаштовані одне до одного, оскільки релігія втрачала свої позиції, а наука набирала обертів. В епоху постмодерну асоціювання себе з релігією стало не тільки немодним, але і таким, що заслуговувало на презирство з боку так званого просвіченого суспільства. На сьогодні адепти релігії намагаються не афішувати своїх переконань, щоб не підпасти під карб маргінальності. Релігія постає жертвою, а наука, у найкращому разі, її усебічно досліджує, а в гіршому – агресивно цькує.

Перший, згаданий нами у вступі, підхід до взаємодії науки та релігії є взаємно ворожим, тому що релігія абстрагується тут від науки, а наука вважає релігію пережитком невігластва і не вважає за потрібне виокремлювати останню у об'єкт свого дослідження. Звичайно, за такого стану речей навіть не йдеться про будь-яку методологічну базу. "Альтернативним конфлікту історичним типом відносин науки й релігії стало визнання їх

незалежності як самостійних сфер пізнання і діяльності, які орієнтовані на вирішення різних питань, використовують різні методи, різні мови тощо. Прибічники позиції невторчання науки й релігії у справи одне одного вважають, що їхні завдання не перетинаються: наука прагне фактів і розвиває теорії, які їх пояснюють, а релігія спрямовує свій інтерес у сферу людських цілей, смислів і цінностей" (Шашкова, 2008). Руйнування сформованих традиційних уявлень релігії про будову світу, про природні явища тощо розпочали процес десакралізації та побудування нових концептуальних моделей світу та природи. Водночас культурні трансформації людства спричинили виокремлення наукового погляду, незалежного від традиційного релігійного.

Два інших підходи – мирне співіснування та взаємоповнення – є лише умовними класифікаціями, оскільки і в першому, і в другому випадках наука "зазіхає" на суверенітет релігії дослідницьким вторчанням. "Сучасний діалог науки і релігії підтверджує необхідність оновлення погляду на релігію, щоб спробувати зрозуміти її глибинну загальність. Свідченням справедливості такого підходу є констатація стрімкого включення до викладання таких дисциплін гуманітарного спрямування, як історія релігії, філософія релігії, психологія релігії, соціологія релігії, порівняльне релігієзнавство тощо. Існує і рух назустріч: усе частіше богослови звертаються до розробляння програми богослов'я науки як новітнього напрямку богословської думки" (Шашкова, 2014). І, звісно, прогрес у взаєминах науки та релігії існує: постають усе нові академічні дисципліни, у назві яких присутнє слово "релігія". Проте кожна з них досліджує окремий компонент релігії і то на зразок інших об'єктів дослідження, відштовхуючись від тези, що наука та релігія є "феноменами культури". Гуманітарні науки під час дослідження релігії використовують зазвичай такі методи пізнання, як загально філософський, соціологічний, спеціальний загальнонауковий, теоретичний, емпіричний. Якщо ж ми візьмемо, для прикладу, соціологію релігії, то тут застосовуються соціологічні методи, використовувані для вивчення релігії як певної соціальної структури, елементу суспільства, із властивими їй структурою, соціальними зв'язками, функціями. Це – вивчення документів, різноманітних інтерв'ю, анкетування; методи первинного опрацювання даних, групування, ранжирування, складання статистичних таблиць. І в результаті ці дані не відрізняються за суттю від будь-яких інших дослідницьких даних про несакральні царини. Специфіку релігії відносно зберігає та підкреслює лише богослов'я (теологія) і то – як своєрідної "релігійної науки".

Британський дослідник взаємодії науки та релігії Дж. Полкінхорн виходить із постулату про те, що реальність – це багатощарова єдність. Він вважає, що сфера діяльності богослов'я – осягнення Бога, який перевищує нас і з яким тому можна спробувати спілкуватися, лише озброївшись шанобливим страхом та упокоренням. Тільки за такого усвідомлення можна сприймати науку і богослов'я як близьких родичів у інтелектуальному сенсі, незважаючи на те, що об'єкти їх дослідження настільки різняться один від одного: "Лейтмотивом нашої розповіді було те, що, незважаючи на очевидні відмінності предмета, дві дисципліни мають спільним той факт, що вони обидві зацікавлені в дослідженні. Завдяки цьому вони здатні взаємодіяти одна з одною: теологія, що пояснює джерело раціонального порядку і структури, котре наука припускає і підтверджує у своєму дослідженні світу; наука, яка своїм дослідженням створює умови встановлення співзвучності,

яка повинна враховувати будь-яку версію Творця і його діяльність" (Polkinghorne, 2007). Такий погляд, звичайно, є ідеалом релігії, а не науки. Але, якщо все ж за основу береться теза про реальність як багатощарову єдність, то постає питання про дослідження спільних точок дотику науки та релігії також спільною методологією. Учені шукають у релігії більш широкий контекст для своїх досліджень, а теологи потребують наукових аргументів для модернізації уявлень. Мабуть, найголовнішою точкою дотику цих царин є екзистенціальне вираження людини, тому, врівноважуючи крайні погляди, науковці та богослови повинні вирішити питання епістемології та методології.

За Л. Шашковою, "...діалог науки і релігії є плідним з причини можливостей методологічних паралелей, зокрема, у використанні аналогій, моделей, парадигм, метафор. Як наука, так і богослов'я використовують в аналітичній діяльності низку аналогій. Це пояснюється, по-перше, неможливістю дати просте і фактичне описання тих об'єктів, з якими вони мають справу (з одного боку, це Бог, а з іншого, наприклад, – об'єкти квантової механіки), а, по-друге, необхідністю деякого спрощення для описування занадто складних об'єктів. Тому як допоміжні засоби і наука, і релігія застосовують певні моделі, метафори, символи, що свідчить про можливість використання схожого інструментарію" (Шашкова, 2020). Л. Шашкова вважає, що цінність метафор завжди полягає у тому, що вони дозволяють по-новому описувати досвід і змінюють навіть особисте життя. Це дуже влучно підмічено, оскільки не богословські праці, не моральні релігійні постулати, не обрядовість і богослужіння, а саме містичний досвід єднання особистості та Бога, яке змінює "навіть особисте життя", є найсокровеннішою серцевиною релігії.

Звісно, і наука, і релігія у своїх методологіях застосовують прогресивні нові досягнення людства. А тенденція із ХХ ст. намітилась така, що обмеження специфічними методами дослідження, притаманними окремій дисципліні, поступається місцем широким методологічним запозиченням від інших, навіть неспоріднених наукових дисциплін. Сучасний мислитель і науковець Ф. Капра у прагненні до наукового вирішення загадки життя синтезує нові досягнення у фізиці, математиці, біології та соціології. На основі цих досягнень він намагається вирішити питання самоорганізації складних систем, розшифрування генетичного коду, передавання та використання біологічної інформації з позицій єдиної методології, що також включає наукові, філософські та містичні думки різних епох та цивілізацій: "Однак різноманіття стає стратегічною перевагою лише в тому випадку, якщо це справді чуйна спільнота, що резонує, об'єднана павутинням взаємин. Якщо спільнота фрагментована на ізольовані групи та індивідуальності, різноманіття може легко стати матеріалом для забобонів та тертя. Якщо ж співтовариство усвідомлює взаємозалежність усіх своїх членів, тоді різноманіття збагачує усі взаємовідносини і, отже, збагачує усю спільноту загалом, як і її індивідуальних членів. У такому співтоваристві інформація та ідеї вільно переміщуються по всій мережі, а різноманіття інтерпретацій та способів пізнання – і навіть різноманіття помилок – збагачують усю спільноту загалом" (Capra, 1996). Отож, саме глобальна можливість сучасності мати доступ до інформації, здобутків та відкриттів у галузі інших царин суспільного життя уможливають синтез підходів та методів дослідження конкретних об'єктів, які можуть бути досліджені із позицій різноманітних дисциплін та парадигм.

Г. Гакен у 1969 р. заснував нову науку синергетику (англ. Synergetics; від грец. *syn* – разом, спільне, *ergos* – той, що діє, дія). Синергетика – міждисциплінарна наука, що вивчає процеси самоорганізації і виникнення, підтримки стійкості і розпаду структур (систем) різної природи на основі методів математичної фізики ("формальних технологій"). Вона досліджує складні системи, що складаються з частин, компонентів та елементів, що взаємодіють. Саме ця взаємодія частин / компонентів / елементів складних систем породжує просторово-часові та функціональні структури за допомогою їх самоорганізації. Синергетика намагається знайти основні принципи самоорганізації складних систем, незважаючи на природу їхніх складників. Синергетичний підхід застосовується для вивчення, зокрема, складних фізичних (лазери, плазма), хімічних (хімічні реакції), біологічних (морфогенез, еволюція) систем, але також у психології та психіатрії (гештальтпсихологія), соціології (зростання населення міст) тощо. Згодом Г. Гакен почав досліджувати роботу мозку та психологію сприйняття із застосуванням синергетичного методу. "Коли мені спало на думку, що взаємодія багатьох підсистем і системи керується тими самими принципами незалежно від природи підсистем, я відчув, що настав час шукати та досліджувати ці аналогії у межах міждисциплінарної галузі досліджень, яку я назвав синергетикою. Початково я починав з фізики і прийшов до питань хімії та біології; зовсім недавно колеги з деяких інших дисциплін звернули мою увагу на факт, що концепція, яка називається синергією, уже давно обговорюється у таких сферах, як соціологія та економіка" (Haken, 1983). Синергетика однозначно була проривом у методології, хоча введення цього терміна викликає суперечки і досі, оскільки предмет дослідження лежить серед різних дисциплін, а основні методи синергетики запозичено від нелінійної нерівновісної термодинаміки. У сучасному науковому співтоваристві існує декілька шкіл, у межах яких розвивається синергетичний підхід. Деякі вчені позиціонують синергетику як "глобальний еволюціонізм" або "універсальну теорію еволюції", яка дає єдину основу для описування механізмів виникнення будь-яких новацій. Головне положення синергетики пов'язане з констатацією загального механізму наявного в природі напряму еволюції: від елементарного і примітивного – до складного, розгалуженого і більш досконалого. Загальною ознакою синергетичного підходу в різних галузях науки є розгляд динаміки будь-яких незворотних процесів і виникнення принципів новачій.

Як писав сам Гакен, соціологи випередили його новачію і ще до офіційного виникнення синергетики використовували елементи синергетичного підходу. «Соціологи дедалі більше уявляли суспільство як гру, драму, текст чи виставу, а не машину чи квазіорганізм. Вони запозичували методи мовно-актового аналізу, моделі дискурсу і когнітивну естетику, перетинаючи традиційний поділ на пояснення та інтерпретацію. Крім того, соціальні науки не були захищені від впливу екзистенціалізму та феноменології, структуралізму, деконструкції, постструктуралізму, неомарксизму та порівняльної теорії культурології. По інший бік дисциплінарної огорожі гуманісти змінювали антропологічні, соціологічні, політичні та історичні наукові напрями, запозичуючи поняття "мотивів", "авторитету", "переконання", "обміну" та "ієрархії"» (Thompson Klein, 2017). Дж. Томпсон Клейн, досліджуючи типології міждисциплінарності, робить акцент на побудованні типологій, що класифікують явища на основі подібності та відмінності, чи то сорту-

вання художніх жанрів, медичних симптомів, видів тварин і рослин або форм знання. Вона наголошує, що протягом двадцятого століття знання у західній інтелектуальній традиції було класифіковано на спеціалізовані сфери в межах більшої системи дисципліни. У другій половині століття, однак, цю систему було доповнено дедалі більшою кількістю міждисциплінарної діяльності. Найвидатнішим способом їх організації є побудування типологій, які групують пов'язані види діяльності в категорії, позначені технічними термінами.

Ще відносно недавно дослідники ототожнювали синергетику та міждисциплінарність. "Синергетика (теорія самоорганізації) – це новий науковий міждисциплінарний напрям, суть якого впливає на картину світу, світоглядні уявлення, стиль мислення, який дає основу для зближення культур: природничо-наукової та гуманітарної" (Кремень та ін., 2014). В. Г. Кремень вважав, що синергетичний підхід – це методологічна орієнтація у пізнавальній та практичній діяльності, що передбачає застосування сукупності ідей, понять, методів у дослідженні й управлінні відкритими нелінійними самодостатніми системами. Подібні ототожнення мали своє логічне обґрунтування. Вважалося, що синергетика – це міждисциплінарний підхід, оскільки принципи, які керують процесами самоорганізації, ті ж самі незалежно від природи систем, і для їх описування має бути придатний спільний математичний апарат.

Згодом поняття "міждисциплінарність", так би мовити, вийшло з-під опіки синергетики і "математичного апарату". Як доречно підмітив С. Тарнер, ще Арістотель застосовував у своїх дослідженнях метод міждисциплінарності: "Проте такі короткострокові структури можуть мати довгострокові наслідки: твори Арістотеля було створено в цікавій співпраці з "міждисциплінарними" інституціями в одному поколінні, але відтворювались вони протягом двох тисячоліть. Сучасні дискусії про зміни в науці та науковій діяльності загалом, концепції післяакадемічної, постнормальної та прикладної науки спробували теоретизувати ці нові форми дослідження, які виходять за межі дисциплін" (Turner, 2017). У цьому контексті про синергетику можна говорити як про загальнонаукову парадигму, яка порушила питання про розширення категоріального апарату різноманітних дисциплін, надала поштовху переосмисленню методологічних підходів. Але, загалом замінюючи математичний категоріальний апарат синтезом категорій та методів гуманітарних наук, міждисциплінарність абстрагувалась від синергетики й успішно застосовувалась як ефективна методологічна база в дослідженнях нематематичного характеру зокрема. Як зазначає Р. Фродман, "З цього приводу міждисциплінарність полягає не лише в дослідженні способів інтеграції різних видів дисциплінарного знання – назвемо це епістемічним завданням – але так само в аналізі проблем, пов'язаних з ефективним спілкуванням із різними аудиторіями – назвіть це політичним і риторичним елементом" (Frodeman, 2017). Такими універсальними властивостями наділяють міждисциплінарність її прихильники.

Але не тільки міждисциплінарність стала головною тенденцією постнекласичної науки. Новою методологічною базою досліджень сучасності називають також трансдисциплінарність. Якщо міждисциплінарність означає взаємодію різноманітних наукових царин у дослідженні конкретних наукових явищ та об'єктів, то трансдисциплінарність характеризує також дослідження, які проходять неначе "через" та "крізь" дисциплінарні кордони, виходячи за межі конкретних дисциплін, об'єд-

нучи суміжні дисципліни та опиняючись як би над ними. Л. Шашкова у своїх працях обґрунтовує логічний перехід від міждисциплінарності до трансдисциплінарності, зумовлений сучасними запитами методології дослідження науки: "Тематика трансдисциплінарності актуалізована в наукових і філософських дослідженнях з останньої третини ХХ сторіччя. Нові тенденції у розвитку науки цього періоду пов'язані з формуванням і осмисленням ситуацій автономії наукового знання (а швидше – порушенням цієї автономії), а також із формуванням таких пізнавальних ситуацій, які передбачають вихід досліджень у помежові території науки з життєвим світом, на яких домінують запити і вимоги практичної сфери. Згадаємо, що поширені в науці ситуації міждисциплінарності вже вимагають зміни характеру науки, виходу за її дисциплінарні кордони, межі лабораторій, а значить, межі наукових дисциплін стають більш гнучкими, а перед дослідниками постають питання поєднання істинності та практичної корисності" (Шашкова, 2022). Таким чином, як вважають сучасні дослідники, трансдисциплінарність – це відкрита, складна та багатогранна єдність знань, що здатна забезпечити побудову стійкого майбутнього, у якому гідна ситуація людини стане показником рівня цивілізованості суспільства. І під час дослідження явищ та об'єктів, згідно із трансдисциплінарністю, науковець може використовувати знання, категорії та методи суміжних дисциплін, керуючись при цьому їх доцільністю та ефективністю потенційних одержаних результатів.

Обговорення. "З деталізацією та розгалуженням культури шляхи науки і релігії поступово все більше почали розходитися відповідно до розрізнення завдань, які їм призначаються. Тому що, наскільки знання та вміння не можна замінити світоглядними переконаннями, настільки не можна виробити правильне ставлення до моральних проблем на засадах суто раціонального пізнання. Проте обидва ці шляхи не розходяться, а йдуть паралельно і зустрічаються в нескінченності біля одної й тої самої мети" (Планк, 1938). М. Планк категорично розподіляє сфери дослідження науки та релігії. На відміну від низки сучасних дослідників, він не намагається створити деякий дружній синтез цих екзистенційних проявів людської діяльності. Для науки як такої першопочатково є властивим досліджувати, направляти свої методи і цілі на той чи інший предмет / об'єкт. Якщо релігія здійснює дослідження, то вона застосовує також саме науковий підхід і змушена використовувати наукові методи. Тенденція отців-містиків східнохристиянської думки окреслюється таким висловом: там, де починається богослов'я, закінчується містично-споглядальна практика. Отже, богослов'я (теологія) як наука (хоча і релігійна), повинна була застосовувати методологічний та категоріальний апарат, який із часом трансформувався у чинники суто наукового підходу сучасності. Звичайно, заперечувати зміст і актуальність теології було б проявом невігластва. І тому релігія історично має право застосовувати досягнення науки, зокрема, методологічні. Якщо наука, релігія, як писав Планк, є паралельними шляхами, що прямують до однієї мети, то вони мають максимально співдіяти в досягненні цієї мети. "Бо тіло не з одного члена, а з багатьох. Якщо нога скаже: я не належу до тіла, бо я не рука, то неже через це вона не належить до тіла? І якщо вухо скаже: я не належу до тіла, бо я не око, то неже через це воно не належить до тіла? Якщо все тіло – око, то де слух? Якщо все слух, то де око? [1 Кор. 12:14–17]" (Новий Завіт..., 1988). Ці слова із Нового

Завіту як аналогія підтверджують, що діяльність особистості є різнобічною і для того, щоб набути якнайкращі результати загального досвіду людства, слід не абстрагуватися від, на перший погляд, зовсім не споріднених проявів цієї діяльності, а використовувати їх дієві досягнення та винаходи. Тому застосування міждисциплінарності / трансдисциплінарності як для науки, так і для релігії, легалізує використання методології, на перший погляд, непридатних цій царині дисциплін. Як згадувалось у цій статті, уже Арістотель використовував багатоманітність міждисциплінарних підходів не тільки, наприклад, абсолютно різних філософських шкіл античності, але й протилежних за спрямуванням і об'єктом тогочасних дисциплін. Ніхто з нащадків не звинувачував його в еkleктизмі, а навпаки, вони захоплювались його науковою спадщиною, розвивали її, утворювали базовані на цій спадщині школи і, використовуючи тези цього мислителя, розвивали свої оригінальні системи. Якщо в науковому дослідженні керуватися принципом не сепарації та деталізації, а доцільності та універсальності, то саме міждисциплінарний методологічний підхід, у його різних сучасних варіаціях, буде найвідповіднішим у дослідженні сучасних екзистенційних запитів загалом і релігійної діяльності зокрема.

Дискусія і висновки

Серед трьох підходів у взаємодії науки та релігії, тільки співпраця та взаємне толерантне використання новітніх досягнень обох галузей екзистенційного прояву дає перспективу розвитку їхнього потенційного діалогу. Спільною у дослідженні сучасних науки та релігії постає насамперед методологія. Започаткована соціологами синергетика трансформувалась під впливом сучасних наукових винаходів та теоретичних відкриттів у широко застосовуваний міждисциплінарний підхід. Використання методології споріднених галузей та наукових напрямів дозволило відкрити нові обрії у дослідженні нагальних питань науки та релігії. Продовженням міждисциплінарного методологічного підходу наприкінці ХХ ст. стала трансдисциплінарність, яка остаточно усунула узурпацію знання окремими дисциплінами і створила умови для універсального застосування різноманітних досягнень людської думки в дослідженнях актуальних наукових та релігійних тем. Проте, як наголошують відомі сучасні дослідники діалогу науки та релігії, не слід забувати, що релігія, у своїй серцевині, має глибокі містичні та ірраціональні моменти, і зводити їх до етичного або наукового складника, досліджувати її, як і інші прояви зовнішньої антропологічної діяльності, застосовуючи наукові методи, є некоректним і примітивізує цю глибоку особистісну ланку єднання із Божеством за допомогою досить делікатного екзистенційного прояву, яким є нераціональна віра.

Список використаних джерел

- Кремень, В. Г., Ільїн, В. В., Власенко, Ф. П., Ілляхова, М. В., Ільїна, А. А., Ільїна, Г. В., Ліпін, М. В., Твердовська, О. В., Ткаченко, Л. І., Шамрай, В. В., & Шморгун, О. О. (2014). *Синергетика і творчість* (В. Г. Кремень, Ред.). Інститут обдарованої дитини. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9846/1/Kremen%20Synergetyka%20i%20tvorchyst.pdf>
- Новий Завіт господа нашого Ісуса Христа. (1988). Видання Екзарха всієї України, Митрополіта Київського і Галицького.
- Шашкова, Л. О. (2008). *Діалог науки і релігії в культурно-історичному контексті*. Грамота.
- Шашкова, Л. О. (2022). Трансдисциплінарні перспективи експериментальних проєктів наукового мистецтва. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*, 2(36), 36–40.
- Шашкова, Л. О. (2014). Наука і релігія в методологічній перспективі. *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*, 1(1), 48–53.
- Шашкова, Л. О. (2020). *Наука і релігія*. Вадекс.
- Capra, F. (1996). *The web of life: A new scientific understanding of living systems*. Knopf Doubleday Publishing Group.

Frodeman, R. (2017). The future of interdisciplinarity: An introduction to the 2nd edition. In R. Frodeman, J. Thompson Klein, & R. Pacheco (Eds.). *The Oxford handbook of interdisciplinarity* (2nd ed., pp. 3–8). Oxford University Press.

Haken, H. (1983). *Synergetics*. Springer-Verlag.

Planck, M. (1938). *Religion und naturwissenschaft. Vortrag gehalten im Baltikum (Mai 1937) von Dr. Max Planck* (2te Auflage). Joh. Ambrosius Barth Verlag.

Polkinghorne, J. C. (2007). *One world: The interaction of science and theology*. Templeton Foundation Press.

Thompson Klein, J. (2017). Typologies of interdisciplinarity: The boundary work of definition. In R. Frodeman, J. Thompson Klein, & R. Pacheco (Eds.). *The Oxford handbook of interdisciplinarity* (2nd ed., pp. 21–34). Oxford University Press.

Turner, S. (2017). Knowledge formations: An analytic framework. In R. Frodeman, J. Thompson Klein, & R. Pacheco (Eds.). *The Oxford handbook of interdisciplinarity* (2nd ed., pp. 9–20). Oxford University Press.

References

Capra, F. (1996). *The web of life: A new scientific understanding of living systems*. Knopf Doubleday Publishing Group.

Frodeman, R. (2017). The Future of interdisciplinarity: An introduction to the 2nd edition. In R. Frodeman, J. Thompson Klein, & R. Pacheco (Eds.). *The Oxford handbook of interdisciplinarity* (2nd ed., pp. 3–8). Oxford University Press.

Haken, H. (1983). *Synergetics*. Springer-Verlag.

Kremen, V. G., Ilyin, V. V., Vlasenko, F. P., Ilyakhova, M. V., Ilyina, A. A., Ilyina, G. V., Lipin, M. V., Tverdovska, O. V., Tkachenko, L. I., Shamrai, V. V., & Shmorgun, O. O. (2014). *Synergetics and creativity* (V. G. Kremen, Ed.).

Institute of Gifted Child [in Ukrainian]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9846/1/Kremen%20Synergetyka%20i%20tvorchyst.pdf>

Planck, M. (1938). *Religion und naturwissenschaft. Vortrag gehalten im Baltikum (Mai 1937) von Dr. Max Planck* [Religion and natural science. Lecture given in the Baltic States (May 1937) by Dr. Max Planck] (2nd ed.). Joh. Ambrosius Barth Verlag.

Polkinghorne, J. C. (2007). *One world: The interaction of science and theology*. Templeton foundation press.

Shashkova, L. O. (2008). *Dialogue between science and religion in the cultural and historical context*. Gramota [in Ukrainian].

Shashkova, L. O. (2014). Science and religion in a methodological perspective. *Sophia. Human and Religious Studies Bulletin*, 1(1), 48–53 [in Ukrainian].

Shashkova, L. O. (2020). *Science and religion*. Vadeks [in Ukrainian].

Shashkova, L. O. (2022). Transdisciplinary perspectives of experimental projects of scientific art. *Bulletin of National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology*, 2(36), 36–40 [in Ukrainian].

The New Testament of our Lord Jesus Christ. (1988). Edition of the Exarch of All Ukraine, Metropolitan of Kyiv and Halyskyi.

Thompson Klein, J. (2017). Typologies of interdisciplinarity: The boundary work of definition. In R. Frodeman, J. Thompson Klein, & R. Pacheco (Eds.). *The Oxford handbook of interdisciplinarity* (2nd ed., pp. 21–34). Oxford University Press.

Turner, S. (2017). Knowledge formations: An analytic framework. In R. Frodeman, J. Thompson Klein, & R. Pacheco (Eds.). *The Oxford handbook of interdisciplinarity* (2nd ed., pp. 9–20). Oxford University Press.

Отримано редакцією журналу / Received: 20.04.24

Прорецензовано / Revised: 30.04.24

Схвалено до друку / Accepted: 16.05.24

Viacheslav LYMAR, PhD (Philos.), Doctoral Student

ORCID ID: 0000-0002-9107-8238

e-mail: 26veresnia@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

METHODOLOGICAL APPLICATION OF THE INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE STUDY OF THE COEXISTENCE OF SCIENCE AND RELIGION

Background. *The article is devoted to the methodology in the study of science and religion, which takes place only in the constructive dialogue of these two existential manifestations. Despite this, three versions of the interaction of science and religion are considered, which took place during the temporal course of history. And only from the middle of the 20th century, when religion and science alternately lost dominance in society, a relatively equal dialogue between these manifestations of human activity began, forced by the necessity of losing their authority among European civilization.*

Methods. *The research uses empirical and theoretical methods of observation and description, analysis and generalization.*

Results. *Against the background of highlighting the views of modern thinkers about the coexistence of these seemingly incompatible and opposite areas of human existence, the application of an interdisciplinary approach to the study of urgent issues of both science and religion is analyzed. Since both science and religion are intellectual manifestations of human activity, which creates a multi-layered reality, where each of these realms has its own object of study / honoration, then in methodology they must rely on new general anthropological discoveries and achievements. In this context, attention is paid to synergy, interdisciplinarity and transdisciplinarity. Each of these interdisciplinary approaches to research methodology is considered separately and their transformation with the rapid intellectual progress of the middle of the 20th – 21st centuries are followed.*

Attention is also paid to the risks of their application in relation to the study of religion, since science imposes its stereotyped ideason the study of the world and on religious practices, which, by their very nature, are far from the goal and tasks of scientific research. This is because theology can safely be considered a religious science – a kind of science within religion at a time when other forms were banned and censored. The inquisitive human mind was looking for any solution to its needs, which were later separated into pure science, and left for religion the role of mystical practices of communication with the Deity and introspection. But in the general understanding of religion, interdisciplinary approaches are very important new achievements that should not be neglected and their results equated with eclecticism.

Conclusions. *In support of the given arguments and the results of the research of this article, the opinions of competent foreign and domestic researchers in the field of dialogue between science and religion are given, who in some places categorically expressed the expediency of coexistence and cooperation of these areas, but who did not deny their joint and individual expediency in the development of human being.*

Keywords: *science, religion, synergy, interdisciplinarity, transdisciplinarity.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.